

VAGN OLUF NIELSEN

SAMFUND, SKOLE OG
HISTORIEUNDERVISNING

1770'ERNE - 1970'ERNE

BILLESØ & BALTZER

[2012]

En historie om et skolefag – på en anderledes måde

Bernard Eric Jensen

Vagn Oluf Nielsen arbejdede engageret og målrettet gennem sine sidste leveår på at få virkeliggjort – hvad der i denne bogs forord benævnes – ”det *egentlige*” – dvs. hans projekt med at skrive en samlet fremstilling af historieundervisningens historie i den danske folkeskole. At han selv følte, at han var nær ved at nå frem til målstregen, fremgår af en passage i det forord, som han skrev i foråret 2008: ”Det er mig en stor glæde (og lettelse) endelig at se resultatet af så mange års forberedelser!” Sådan kom det imidlertid ikke til at gå. Da han døde i juli 2008, var manuskriptet endnu ikke helt færdigt og bogen derfor heller ikke trykt.

Vagn Oluf Nielsen var blevet født i Vejle i 1933 og afsluttede sin uddannelse som folkeskolelærer ved Jelling Statsseminarium i 1958. Han blev herefter folkeskolelærer ved Rahbek-skolen på Frederiksberg og blev i 1966 del af det første hold studerende, der påbegyndte cand.pæd.-studiet i historie ved Danmarks Lærerhøjskole (DLH). Efter at han havde færdiggjort den uddannelse i 1969, blev han adjunkt ved Københavns Dag- og Aftenseminarium. I 1973 blev han efterfølgende ansat som adjunkt ved Institut for Historie og Samfundskundskab ved DLH og fungerede her som lektor fra 1977 frem til sin pensionering i 2000. Herefter brugte han en betydelig del af sit otium på at skrive nærværende fremstilling af historieundervisningens historie.

Et ufuldendt værk, beklageligvis

Da Vagn Oluf Nielsen havde lagt meget af sit historiedidaktiske hjerteblod i dette projekt, har det været en kær pligt for hans hustru, Inger Nørgaard Nielsen, at undersøge muligheden for at udgive det efterladte manuskript posthumt. I den proces har jeg fungeret som hendes faglige konsulent.

Selvom Vagn Oluf Nielsen var nået langt i sit arbejde, har det været en ganske stor opgave at få gjort manuskriptet tryklart. For en væsentlig del har det drejet sig om kontante og tidskrævende opgaver: korrekturlæsning, manglende noter, fraværende referencer til statistikker m.m. Inger Nørgaard Nielsen har med megen omhu og ildhu påtaget sig opgaven med at få udbedret disse mangler.

Det har været noget vanskeligere at overveje, om det ville være muligt at udbedre det forhold, at Vagn Oluf Nielsen ikke var nået til vejs ende. Han havde ikke fået skrevet de allersidste afsnit om historieundervisning i bogens kapitel 4, og der manglede endvidere en afrundende perspektivering af den gennemførte undersøgelse af historieundervisningens historie.

Da Vagn Oluf Nielsen havde skrevet om folkeskolens historieundervisning i 1960'erne og 1970'erne i anden sammenhæng, forelå der den mulighed at indflette dele af disse analyser i den foreliggende fremstilling. Han havde gennem en årrække haft et nært fagligt samarbejde med Rita Ilsted Smith om historieundervisningens historie, og det var derfor oplagt at spørge hende, om hun ville forsøge at gøre noget sådant. Rita Ilsted Smith påtog sig gerne den opgave, og hun har på en fin og samvittighedsfuld måde fået udfyldt et af de 'huller', der var i det efterladte manuskript. Det drejer sig om afsnittene i kapitel 4 om (1) skolebogssystemer i kølvandet på Den Blå Betænkning, (2) faghæfterne i 1970'erne og (3) historie i læreruddannelsen.

Der manglede imidlertid også en afrundende perspektivering. I manuskriptets indholdsfortegnelse blev det påtænkte indhold beskrevet på denne måde: "sammenfatning og perspektivering – historiebevidsthed". Det ville være en halsløs gerning, hvis andre skulle udarbejde en profileret konklusion på Vagn Oluf Niensens undersøgelse af folkeskolefagets historie, og jeg har derfor anbefalet at genbruge en let redigeret udgave af hans "Historiebevidsthed som historiesyn" (1996) som bogens afrunding. Det er den tekst, hvor han senest havde søgt at udmønte sit historiedidaktiske credo.

Der foreligger således i dag to bøger om historieundervisningens historie forfattet af Vagn Oluf Nielsen. Det drejer sig om "Hvad vil vi med historie i folkeskolen? Analyser af historie som dannelsesfag i læseplaner og historiebøger for folkeskolen" fra 2002 og "Samfund, skole og historieundervisning 1770'erne - 1970'erne" fra 2010. Det er to meget forskellige, men også to sammenhørende bøger. Den første er mestendels et genoptryk af udvalgte artikler, den anden er derimod en samlet og nyskrevet fremstilling. Men bøgerne supplerer samtidigt hinanden. Hvor den anden udgør en fremstilling af tiden frem til 1970'erne, dér behandler den første tiden fra slutningen af 1970'erne og frem til *Historie 95* – dvs. det fagformål og tilhørende læseplan, der blev udarbejdet i kølvandet på Folkeskoleloven af 1993.

En faghistorisk skolehistorie

Vagn Oluf Nielsen var faghistoriker i dobbelt forstand. Han havde gennemført en videregående uddannelse ved at blive cand.pæd. i historie i 1969, og han brugte sin faglige kunnen bl.a. til at udforske og fremstille et bestemt skolefags historie.

Det faghistoriske fremgår af bogens indledning og hele opbygning. Det er ikke alene en kildebaseret fremstilling af historiefagets historie, den inddrager og forholder sig også til, hvad der blandt fagfolk betegnes som *Stand der Forschung* – dvs. de foreliggende undersøgelser inden for det valgte forskningsfelt.

Det er endvidere en særdeles metode- og teoribevidst fremstilling. Det vil sige, at Vagn Oluf Nielsen gør over for bogens læsere rede for den teoriposition, hvorfra analysen er blevet skrevet. For dem, der kendte ham, er det helt forventeligt, at et par af de nøglebegreber, der dukker op allerede i bogens indledning, er 'historie- og helhedssyn'. Der er også et sted i indledningen, hvor han giver en koncis redegørelse for sit historie- og helhedssyn. Her skriver han:

"(...) jeg lægger vægt på at undersøge konflikter og magtkampe som udtryk for forskellige samfundsmæssige og personlige interesser bag historieundervisningens formål, indhold og praksis i forskellige perioder. Det hænger sammen med min hele samfundsforståelse og mit historiesyn, som bl.a. indebærer en opfattelse af, at modsætninger er væsentlige drivkræfter i forandringsprocessen, og at debatten om modsætningerne fremmer den demokratiske dannelse."

Det bagvedliggende og bærende historiesyn udgør en variant af en såkaldt materialistisk historieopfattelse, og Vagn Oluf Nielsen arbejdede derfor – som det bl.a. fremgår af det afrundende kapitel om historiebevidsthed som historiesyn – med afsæt i en skelnen mellem *"de åndelige og (...) de materielle forhold i menneskenes virke"*. Det er i lyset af den skelnen, at den indbyggede struktur skal forstås.

Ikke alene er hvert af bogens fire kapitler opbygget på helt samme måde, også bogens titel formidler det samme budskab. Vagn Oluf Nielsen arbejdede med afsæt i en opdeling af 'samfund', 'skole' og 'historieundervisning', men det skal bemærkes, at han ikke i sin teoretiske indledning gør noget forsøg på at forklare for læserne, hvordan en sådan opdeling nærmere skal forstås. Det ville også have fordret, at han skulle udmønte og begrunde sin forståelse af den brugte variant af en materialistisk historieforståelse.

Bogen er udformet som en analyse af folkeskolen og et bestemt folkeskolefag set gennem en konfliktorienteret historiematerialistisk optik, og det er oplagt at tolke den brugte tilgang som en modificeret variant af den kendte basis-overbygningsmodel for samfundshistoriske fremstillinger. I så fald bliver folkeskolen og folkeskolefaget historie mestendels opfattet som værende en del af samfundets ideologiske overbygning. Det er ikke den terminologi, som Vagn Oluf Nielsen selv gør brug af, men det er den tradition, som han her videreførte.

Det drejer sig ikke kun om en historiematerialistisk skole- og skolefagshistorie, den bliver også betragtet gennem en socialdemokratisk optik. Baggrunden herfor skal søges i det forhold, at Vagn Oluf Nielsen var aktivt engageret i Socialdemokratiet fra begyndelsen af 1960'erne og frem til sin død, og her findes forklaringen på, at der i samfundshistorien er et særligt afsnit om det socialdemokratiske parti-program "Danmark for Folket" fra 1934, og at der i skolehistorien findes et særligt afsnit om Socialdemokratiet og skolen.

En historiedidaktisk ildsjæl

Vagn Oluf Nielsen interesserede sig for mange historiske temaer – bl.a. vikingetid, landboreformer, arbejderbevægelsens historie, 'det røde kabinet' m.m, og det, der bandt arbejdet med disse forskellige temaer sammen, var hans vedvarende interesse for historiedidaktiske problemstillinger.

Det var især inden for det historiedidaktiske forskningsfelt, at han bestræbte sig på at komme til at gøre en forskel. Skal man således forstå hans historiedidaktiske virke, bliver det vigtigt at medtænke, hvad der udgjorde selve omdrejningspunktet herfor.

Hans afsæt var en pågående strid – som han så det – mellem et idealistisk og et materialistisk historiesyn, og en af hans overordnede målsætninger var at gøre folkeskolens historieundervisning til et sted, hvor der kunne føres en på samme tid saglig og engageret drøftelse af konkurrerende historiesyn.

Det blev derfor et afgørende højdepunkt i Vagn Oluf Nielsens historiedidaktiske virksomhed, da han var med til at gøre en drøftelse af konkurrerende historiesyn til en styrende ledetråd for folkeskolens historieundervisning. Det skete i forbindelse med udarbejdelsen af *Historie 81*. Således som han så det, skulle kampen for at placere drøftelsen af historiesyn som et integreret led i folkeskolens historieundervisning være et væsentligt bidrag til den form for demokratisk dannelse, der burde præge hele folkeskolens virksomhed.

Han havde intet ønske om, at en historieundervisning skulle fungere på en indoktrinerende måde, og han understregede derfor også, at valg af historiesyn udgør et anliggende for det enkelte menneske – hvad enten denne er en historielærer eller en folkeskoleelev. Hans målsætning var, at de konkurrerende historiesyn, der gør sig gældende i dansk politisk kultur, også skulle tages op til analyse og drøftelse i folkeskolens historieundervisning. Han kunne derfor se brugen af historiesynstilgangen som et bidrag til en fastholdelse og videreudvikling af en demokratisk pluralisme.

Der var i 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne en betydelig lydørhed over for Vagn Oluf Nielsens tilgang blandt historielærere og faghistorikere. Men herefter måtte han kæmpe hårdt for sit historiedidaktiske projekt, idet historiesynstilgangen kom under beskydning fra to meget forskellige sider.

Læseplanen *Historie 81* var ikke kun tænkt, den blev også læst som et særdeles offensivt udspil i en pågående historiepolitisk kamp. Det er derfor ikke overraskende, at Vagn Oluf Nielsens historiedidaktiske modstandere – dem, som han så som fortalere for et idealistisk historiesyn – benyttede først givne lejlighed til at få afviklet brugen af en historiesynstilgang i folkeskolens historieundervisning.

Det skete, da Bertel Haarder blev undervisningsminister i 1982 og straks tog initiativ til at få udarbejdet *Historie 84* – en læseplan, der med

sin fremhævelse af centrale kundskaber nu fremstår som en foregribelse af den kanontænkning, der blev normsat efter 2001. Og eftervirkningerne af den historiepolitiske kamp gør sig i dag fortsat gældende blandt de politikere og skolefolk, der interesserer sig for historiedidaktik.

Men også en del af de historiedidaktikere, der historiepolitisk lå mere eller mindre på linje med Vagn Oluf Nielsen, begyndte i løbet af 1980'erne at problematisere brugen af en historiesynstilgang som afsæt for en historieundervisning. Her tænker jeg på historiedidaktikere som Sven Sødring Jensen, Henrik Skovgaard Nielsen og mig selv. Hvor han gerne ville gøre begrebet 'historiesyn' til selve omdrejningspunktet for en historieundervisning, gik de over til at gøre 'historiebevidsthed' til afsættet for historiedidaktisk analyse og refleksion.

De var enige om, at ethvert historiesyn også er en form for historiebevidsthed. Men der er også de historiedidaktikere, der fremhæver, at der findes mange former for historiebevidsthed, der ikke har karakter af et historiesyn. Bag denne uenighed ligger en forskellig forståelse af, hvad der skal udgøre historiedidaktikkens afsæt. Skal det være faghistorie eller læghistorie?

Gøres historiesyn til nøglebegrebet, er man tilbøjelig til at gøre fagfolks historieforståelse og historiebrug til den overordnede norm for skolens historieundervisning. Gøres historiebevidsthed derimod til det centrale, åbnes der op for, at lægfolks – og herunder børn og unges – historieforståelse og historiebrug godt må have en anden karakter end fagfolks.

Der er to grunde til, at jeg trækker denne historiedidaktiske brudflade frem her i efterskriften. Fra 1980'erne og frem til hans død i 2008 var et af de tilbagevendende temaer i Vagn Oluf Niensens historiedidaktiske refleksioner netop spørgsmålet om, hvordan forholdet mellem begreberne 'historiebevidsthed' og 'historiesyn' bedst kan forstås. Her sigtede han mod at lave en teoretisk sammentænkning af og brobygning mellem disse to nøglebegreber.

Som jeg læser det sidste værk fra hans hånd, er det også et af de underliggende og strukturerende temaer heri. Med "Samfund, skole og historieundervisning 1770'erne - 1970'erne" ville han vise, hvorledes det er muligt at bruge disse to begreber i en analyse af folkeskolefagets historie over en periode på to århundreder. Derfor fremstår nærværende værk ikke blot som en fremstilling af en forbigangen æra i folkeskolens historie, det skal også læses som et indlæg i en pågående historiedidaktisk debat.